

DE SINT-JORISGILDE TE GERAARDSBERGEN

ONDER INVLOED VAN DE VRIJMETSELAARSLOGE

LA DISCRÈTE IMPÉRIALE TE AALST (1764-1786)

Christ VAN CAUWENBERGE

Uit eerdere bijdragen in Gerardimontium¹ is gebleken dat de heersende, gegoede klasse zich tijdens het ancien régime maar al te graag liet zien om gezien te worden op de tornooien van de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen. Het oefenterrein met de schietstand vanaf de Markt tot aan de doelhuizen in de Steenstraat was op de zomerse zondagnamiddagen de "Place m'as tu vu" van dit ludieke gebeuren. Minder bekend is dat op het einde van het ancien régime velen van deze beleidsmakers uit de magistratuur, de adel en de gegoede burgerij uit Geraardsbergen in alle discretie ook aangesloten waren bij de vrijmetselaarsloge La Discrète Impériale te Aalst en op die manier nauw met elkaar verbonden waren...

Inleiding

De publicatie van de *Geschiedenis van de vrijmetselaarsloge La Discrète Impériale te Aalst (1764-1786)* uit 2014 is het werk van auteur Herman Van Isterdael.² De reconstructie van de geschiedenis gebeurde voornamelijk op basis van de ontdekking in 2006 van het archief van deze loge.³ Dit archief is uniek en kan omwille van zijn volledigheid bestempeld worden als werelderfgoed, waarbij de auteur tot de slotsom komt dat geen enkele gedegen studie over de vrijmetselarij in de Nederlanden voortaan mogelijk is zonder beroep te doen op dit archief.

Bij de lezing van dit boeiende verhaal valt het onmiddellijk op dat het geschreven is (en uitgegeven) door en voor de vrijmetselaars en het in de eerste plaats bedoeld is voor de logebroeders zelf die vanuit hun organisatie vertrouwd zijn met de rituelen, de symbolen en de maçonnieke taal van de vrijzinnigheid.

Juwel uit het archief van de loge La Discrète Impériale (Archief La Discrète Impériale nr. 234)

Maar aangezien dit voor een groot deel ook het verhaal is van de Geraardsbergse vrijmetselaars in de 2de helft van 18de eeuw en vele lezers van *Gerardimontium* onge-

twijfeld geïnteresseerd zijn in het onderwerp *an sich*, heb ik na enige aarzeling dan toch gemeend een uitgebreide en gecommentarieerde samenvatting van dit imposante werk te moeten brengen, voornamelijk toegespitst op de *dramatis personae* uit onze stad.

Ik heb mij daarbij gewaagd aan de moeilijke oefening van de synthese, waarbij getracht wordt om de studie van de auteur toch nog op een vrij gedetailleerde manier te comprimeren tot een samenhangend geheel, wel wetende dat mijn inbreng daarbij vaak beperkt is tot de duiding van de soms maçonnieke geheimtaal en dat ik mij daarbij ook bloot stel aan het odium van het gladstrijken van andermans veren. Het zij zo!

De 35 protagonisten die deze geschiedenis zullen stofferen werden door mij opgelijst in bijgaande tabel en vervolgens geconfronteerd met de databank van het *persoonsnamenregister* van het *Boeck*

1. C. VAN CAUWENBERGE, *De Kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen. Kroniek van de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen door de eeuwen heen*, in *Gerardimontium*, nr. 254, p. 11-18; J. DE RO, *De Kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen. Welgesteld, voornaam en verenigd. Een verkennend onderzoek naar haar ledenbestand*, in *Gerardimontium*, nr. 255, p. 12-24 en nr. 256, p. 15-23.
2. H. VAN ISTERDAEL, *Geschiedenis van de vrijmetselaarsloge La Discrète Impériale te Aalst (1764-1786)*, Aalst, 2014.
3. B. VAN DER SCHELDEN, *La Franc-Maçonnerie belge sous le régime autrichien (1721-1794)*, Editions Labor, 2006. Het nagenoeg volledig archief van de loge werd teruggevonden bij de paters jozefieten te Melle en berust thans in het KADOC te Leuven waar het vrij kan worden geraadpleegd. Volgens H. Van Isterdael (HVI) werden te Melle een aantal stukken uit het archief ontvreemd.

De 35 logebroeders van de vrijmetselaarsloge *La Discrète Impériale* (1764-1786) te Aalst

Nr	Intrede	Naam	Beroep	Functie loge	Ref. Boeck Incom.
01	24.09.1764	Bernard De Potter	hoogbaljuw van het Land van Zottegem († 10.05.1769)	Achtbare Meester	p. 004, B/05 nr. 06 22/08/1762
02	24.09.1764	Jean Baptiste Pijl de Bracle	burgemeester van Geraardsbergen echtg. van Marie Esther Dommer	Eerste Opziener en Schatbew.	p. 101, J/31 nr. 06 18/05/1739
03	24.09.1764	Judocus Adrianus Meert	griffier-pensionaris van Geraardsbergen	Tweede Opziener	p. 102, J/32 nr. 09 02/09/1751
04	24.09.1764	Ferdinand Lenaert	pensionaris van het Hoofdcollege van het Land van Aalst	Secretaris	
05	24.09.1764	Jacobus Albertus Wouters de Dalme	ridder, schepen van Aalst	Redenaar	p. 103, J/33 nr. 08 15/09/1754
06	24.09.1764	Jacobus Christianus Van Langenhove	advocaat, schepen van de stad Aalst (1773-1786)	Fiscaal - A.M*- ex-A.M.	p. 104, J/34 nr. 01 28/09/1755
07	24.09.1764	Egidius Adrianus De Backer	poortbaljuw van de stad en district Geraardsbergen	Ceremonie-meester	p. 054, E/03 nr. 05 12/07/1735
08	24.09.1764	Daniel Jan Meert	eerste schepen van Geraardsbergen † 10.10.1765	Architect-bouw-meester	p. 051, D/02 nr. 13 27/02/1746
09	24.09.1764	Francis Joac Lammens	handelaar te Gent	Terrible	
10	24.09.1764	Maximilien Pyl du Faijt	burgemeester van Aalst (†14.12.1766)		p. 124, M/09 nr.07 14/06/1724
11	24.09.1764	Antonius Albertus Van Santen	Schepen van de stad Geraards-bergen, handelaar		p. 032, A/20 nr. 01 31/05/1751
12	24.09.1764	Joannes Ferdinandus Thienpont	griffier van Scheldewindeke		
13	21.11.1764	Charles François Vilain XIII de Welle	belastingontvanger-generaal van het Land van Aalst		
14	21.11.1764	Ignace de Crombien de Terbeken	jonkheer te Menen	Schatbewaarder	
15	21.11.1764	Franciscus De Clippele	belastingontvanger van het Land van Aalst, district Geraardsbergen		p.150, F/06 nr. 12 1751
16	21.01.1765	Anselme Bara	kanunnik te Boelare in het kasteel		p. 033, A/21 nr. 11 13/07/1764
17	21.01.1765	François De Wulf	handelaar		
18	28.01.1766	J. Warnot (Jacobus Warnot)	zaakwaarnemer van het Land van Aalst bij het Hof		p. 102, J/34 nr. 07 18/08/1763
19	23.11.1766	Anselme Odevaere	advocaat bij de Raad van Vlaanderen te Gent		
20	25.03.1767	markies de la Puante	kamerheer van de Vorstin		
21	25.03.1767	Louis Benoît de Cassina	graaf van Wonsheim, baron van Boelare, kamerheer van de vorst		
22	19.02.1769	Jacques De Smet	grootbaljuw v. h. Land v. Gavere, wonende in G'bergen en Aalst	Achtbare Meester	p. 104, J/34 nr. 13 23/04/1769
23	12.12.1769	Philippe Gislain Snoy	ridder woonachtig te Mechelen		
24	31.07.1771	Joannes Baptiste Davaine	bestuurder van het Haras** van het Land van Aalst	Terrible	
25	22.08.1771	Josephus Norbertus Thysbaert	officiaal in de Raad van Financiën, echtg. van Agatha Dommer		p. 105, J/35 nr. 02 04/09/1771
26	29.05.1772	Justinus De Smet	baljuw van het Land van Gavere, te Oudenaarde, broer van Jacques		
27	01.01.1773	Philippe Vaerenbergh	griffier van het Land van Gavere		
28	01.01.1773	de Neuforge	ridder te Brussel		
29	28.10.1773	Charles François Ghislain de Cassina	graaf van Wonsheim, baron van Boelare, kamerheer van de vorst		
30	04.04.1775	Petrus Albertus de Colins	Heer van Ham; onderluitenant bij de Waalse garde in Spanje		
31	27.05.1775	Joannes Franciscus Tack	advocaat te Aalst	Tweede Opziener	
32	27.05.1775	Joannes Antonius Meert	advocaat te Aalst	Penningmeester (07.11.1776)	
33	23.11.1779	Joannes Baptista Lefebure	voorschepen en burgemeester van Geraardsbergen,	Penningmeester (in 1783)	p. 102, J/35 nr. 06 26/09/1767
34	23.11.1779	Hubertus Eugenius De Smet	hoogbaljuw v. de stad & kasselrij Oudenaarde, broer van Jacques		
35	23.11.1779	Joannes Rogerius Martinus Diericx	ridder, hoogbaljuw van het Land van Zottegem (17.01.1791)		

A.M*.= Achtbare Meester Haras** = veredeld paardenras

der *Incomelinghen* van de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen. Het resultaat is verassend. De in het grijs gearceerde vrijmetselaars behoren allemaal tot de Geraardsbergse prominenten en zijn, op de 2 broers baronnen van Boelare na, allemaal lid van de schuttersgilde van Sint-Joris. Hun portret zal als een rode draad doorheen het verhaal lopen. Ook een groot deel van de andere Aalsterse logebroeders is terug te vinden in het *Boeck der Incomelinghen*. Het hoe en het waarom daarvan zal hierna moeten blijken en het rechtvaardigt meteen ook de titel van deze 4 bijdragen.

Dat de vrijmetselaarsloge *La Discrète Impériale te Aalst* (1764-1786) in de Oostenrijkse Nederlanden als voortrekker mag beschouwd worden zal hierna worden verduidelijkt.

Kenmerkend daarbij is dat zij in 1765 als eerste loge van de Zuidelijke Nederlanden rechtstreeks erkend werd door de overkoepelende Engelse Grootloge in Londen en dat zij bij de oprichting van de Grootloge van de Oostenrijkse Nederlanden in 1770 onder de markies de Gages, het rangordenummer 1 kreeg, vóór alle andere loges uit Bergen, Brugge, Doornik, Gent, Antwerpen en Brussel. Een belangrijk onderdeel van deze geschiedenis is daarbij ook gewijd aan de vrouwelijke adoptieloge *L'Impériale Thésienne te Aalst* die in 1772 in haar schoot is ontstaan.

De context van de stichting

Het oudste bewijs van de werking van de loges in de Oostenrijkse Nederlanden dateert van 1743. Op last van keizerin Maria Theresia werden toen twee loges te Brussel gesloten. Vóór 1743 is er geen bewijs te vinden van enige logeactiviteit, al sluit niets uit dat die er

De lijst van de loges aangesloten bij de Grootloge te Londen

zijn geweest.

Van 1743 tot circa 1770 vormden de Zuid-Nederlandse gewesten een paradijs van niet-georganiseerde vrijmetselarij, omdat zij toen geen overkoepelende structuur kende. Pas in 1770 werd de Provinciale Grootloge der Oostenrijkse Nederlanden opgericht die aanvankelijk vijf loges groepeerde (Aalst, Brugge, Doornik, Gent en Bergen) en die zelf erkenning had bij de Engelse Grootloge te Londen.

Een Gentse almanak van 1772 geeft een rangorde op datum van stichting van loges. Op nummer één staat *“de opperste Logie is tegenwoordig tusschen den Westen en 't Noorden van Schotland op de Berg Heredon, deze Logie is van ongedenkbaere instelling”*. De volgende loges van twee tot vier zijn Engels. Op vijf staat de eerste Noord-Nederlandse loge *“In de Hage in Holland”* met stichtingsdatum 24 juni 1735. Op nummer tien *La Parfaite Laurentius* tot Luik, gesticht in 1760. Vanaf nummer 15 volgen

- acht Zuid-Nederlandse loges:
15. *La Vraie et Parfaite Harmonie* te Bergen op 21 oktober 1764.
 16. De Provinciale Loge *“in de Provincie van haere Keyzerlyke Majesteyt”* te Bergen zonder stichtingsdatum.
 17. *La Discrète Impériale te Aalst in 1765*.
 18. *La Constante Union* te Gent, gesticht 18 juli 1768.
 19. *La Parfaite Egalité* te Brugge, gesticht op 29 oktober 1767 (sic)...

Het stichtingsverhaal⁵

De Aalsterse loge startte officieel met haar werking op 24 september 1764. De initiatiefnemer was Bernard Michel De Potter uit Aalst. Van bij de stichting in 1764 werd hij aangewezen als eerste Voorzittend Meester van de loge te Aalst hoewel de Gentse broeders de eerste zittingen domineerden. Via zijn oudere broer Pieter De Potter uit Gent, die te Reims stage liep bij een handelaar-vrijmetselaar, maakte hij vermoedelijk kennis met de vrijmetselarij.⁶ Maar het kan evengoed dat hij tot de broeders behoorde die het *licht* ontvingen in de loge *L'Union* te Brussel waar lord Thomas Chambers Cecil, een uitgeweken Engelse logebroeder, presideerde. De broers De Potter bouwden te Gent de logewerking uit via hun naaste familieleden. De loge *La Discrète Impériale et Royale* te Gent was ongetwijfeld mede aan hun initiatief te danken omdat ze de spil vormden in de familiebanden. Op het ogenblik dat Bernard Michel De Potter wou starten met een eigen loge te Aalst sprak hij uiteraard zijn collega's uit het Hoofdcollege van de Twee Steden en het Land van Aalst aan. Dit was zijn kennissenkring en het verklaart én de vergaderplaats én de sociografische samenstelling van de loge te Aalst.

4. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 7.

5. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 10.

6. CVC - Voor meer informatie over de vrijmetselarij: GOOGEL naar vrijmetselarij + ander zoekwoord zoals *inwijdingsritueel*, *symbolen*, *geheime handdruk* enz. De terminologie refereert o.m. naar de bijbel en de middeleeuwse kathedraalbouwers met termen als *tempel*, *architect-bouwmeester*, *schetsboek*, *werkplaats*, *eerste opziener*, *tweede opziener* enz.

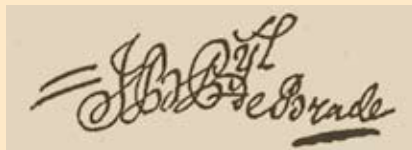
JAN BAPTISTE PIJL DE BRACLE

Voorschepen en later burgemeester van Geraardsbergen, vrijmetselaar⁷, lid van de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris, bezieler van het *Haras van het Land van Aalst* en bewoner van de Kapellestraat⁸ te Geraardsbergen

Jonkheer Jan Baptiste Pijl de Bracle was de zoon van Antonius Franciscus en van Petronilla De Bie. Hij huwde te Aalst op 8 april 1766 met Maria Esther Dommer geboren te Amsterdam en op dat moment te Aalst wonend. Huwelijksgetuigen waren zijn neef weledele heer Maximilianus Pyl du Faijt, burgemeester van Aalst, en heer Jacobus Dommer. Ter gelegenheid van het huwelijk gaf en betaalde de vrijmetselaarsloge *La Discrète Imperiale te Aalst* een concert. Het paar had geen nakomelingen. Hij overleed in zijn woning te Geraardsbergen in de Kapellestraat op 21 september 1776 en werd begraven in het hoogkoor van de Sint-Bartholomeuskerk te Geraardsbergen in aanwezigheid van de notabele inwoners. Op vraag van de loge werd er te Aalst een requiemmis opgedragen in de Sint-Martinuskerk op 29 oktober 1776. Hij had ook een woning te Aalst.

Hij was voorschepen van Geraardsbergen van 1747 tot 1754 en in 1758-1759. Burgemeester van Geraardsbergen was hij van 1755 tot 1757 en van 1760 tot zijn overlijden in 1776. Op het ogenblik van zijn overlijden was hij lid van de Statendeputatie van Vlaanderen.

Stichtend lid van de vrijmetselaarsloge *La Discrète Impériale* te Aalst op 24 september 1764. Hij werd eerst aangesteld als penningmeester en daarna als eerste opziener (eerste ondervoorzitter). Hij behaalde de graad van uitverkoren meester (*maître élu*). Tussen 1764 en zijn overlijden nam hij deel aan 31 zittingen van de loge. Als lid van de Provinciale Grootloge was hij aalmoezenier (bewaker van de moraliteit) van 31 mei 1772 tot aan zijn overlijden in 1776. Hij was vermoedelijk de voornaamste bezieler van het *Haras van het Land van Aalst*, een experiment om het paardenras in de streek te

Handtekening van Jan Baptist Pijl onder het eerste reglement van de loge te Aalst (1764)

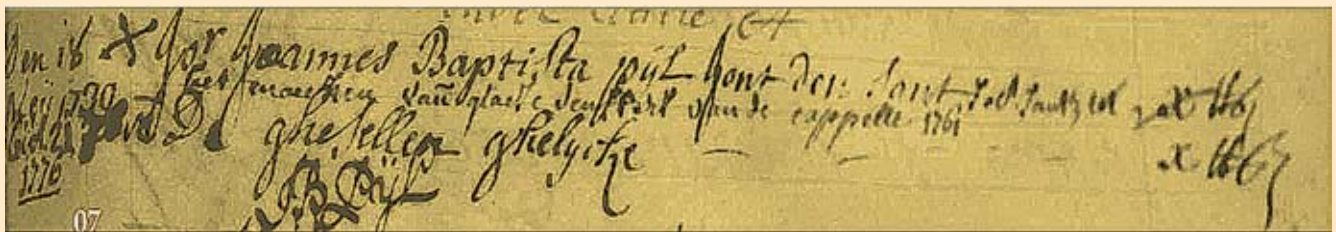
veredelen. Hij verbleef in 1771 in de *Kapellestraat*, huis en erf paalden aan de stallen van het Landhuis van het Land van Aalst.

Zijn knecht François Rosier werd op 29 mei 1772 ingewijd als dienend broeder en dit gebeurde dadelijk in de graad van gezel. Als verantwoordeling schreef verslaggever Lenaert dat men diendende broeders nodig had voor de aanstaande vergadering van de Provinciale Grootloge die te Aalst startte op 31 mei 1772.

Zijn echtgenote Maria Ester Dommer, afkomstig uit Amsterdam, werd op 1 juni 1772 ingewijd in de vrouwelijke adoptiologe *L'impériale Thérésienne* te Aalst.

Na zijn overlijden hield de loge een rouwzitting. Broeder verslaggever schreef: "A la ditte loge assemblé, l'ordre dans la plus grande affliction et la loge décoré par les larmes et la tristesse, le vénérable après un morne silence pénétré de douleur de ce que le grand architecte avoit fait subir le sort du à la nature à notre digne et respectable f. Jan Baptiste Pyl, seigneur de Bracle, écuyer, bourgmestre de la ville de grandmont ..."

Op 18 mei 1739 trad hij toe tot de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen. (p. 101, J/31 nr. 06)

Inschrijving en handtekening van Jan Baptiste Pijl de Bracle op 18 mei 1739 in het Boeck der Incomelinghen van de Kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen op p. 101 (J/31 nr. 06)

7. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 268.

8. CVC - Volgens de informatie die HVI haalt uit het schetsboek. Consultatie en bestudering van het schetsboek in het KADOC in Leuven is dan ook noodzakelijk om al deze informatie te bevestigen en eventuele verdere opsporigen te doen. Wanneer men de *Kapellestraat* gaat toetsen aan het waterleidingsplan van Petrus Capeau uit 1783 ziet men inderdaad de contouren van een straatje dat langs de ene kant uitmondt op de Markt rechtover de kapel van Sint-Joris en die langs de andere zijde in een hoek van 90° in de richting van de schuttersbaan leidt. Hieruit moet blijken dat het oefenterrein van de schuttersgilde in de achtertuin van de burgemeester ligt. Het laatste huis vóór het oefenterrein op de schets van Capeau is dan dat van burgemeester Pijl de Bracle; daarnaast aan de overkant van de *Kapellestraat* ziet men dan het Landhuis van het Land van Aalst met achteraan de stallingen; daarnaast met de dubbele trapgevel het Gildenhof van Sint-Joris (of 'Scuttershof', eigendom van de Sint-Adriaansabdij); daarnaast het Vleeshuis en het stadhuis met de Marbol.

Zij kwamen samen te Aalst in de herberg in de gebouwen van het *Landhuis van het Land van Aalst*, - nu het stadhuis van Aalst - bij hem die toen *dienend broeder Ferrin* werd genoemd. De herberg met eethuis van Ferrin (ook Ferin) was de aangewezen vergaderplaats voor de nieuwe werkplaats omdat de Gedeputeerden van de Twee Steden en het Land van Aalst, waartoe verscheidene leden van de Aalsterse loge behoorden, er thuis waren en ze aan niemand verantwoording moesten afleggen over het gebruik van de lokalen. Te Aalst vergaderden broeders die al eerder waren ingewijd en die de gebouwen die ze van elders kenden ook meebrachten. In een brief van maart 1765 schrijven de logebroeders dat ze het *licht* ontvingen van milord Cecil van het *Oosten Brussel*.

Op 24 september 1764 vergaderden dus 13 stichters. De Gentse leden hadden de leiding met de Voorzittend Meester en de *twee opzieners* van de loge. Ze worden ook zo genoemd: broeder Adrien Jacques Goethals *VLDLI de Gand* (of: *Venerable De la Loge Discrete Impériale de Gand*)⁹ was schepen van de Keure van de stad Gent; *de eerste opziener* was Joseph Pieter van Volden, schepen van de Gedele van de stad Gent; *de tweede opziener* was Louis De Vlieger, meester-huidenvetter en leerhandelaar te Gent; François Premier Lammens, handelaar te Gent, was *frère terrible*, dit is de man die de profaan-kandidaat begeleidde bij de beproevingen van de eerste graad.

De negen navolgende waren eveneens broeders en stichtende leden van de nieuwe werkplaats: Bernard De Potter, Maximilien Joseph Pyl du Fayt, Daniël Jean Meert, Jean Baptiste Pyl de Bracle, Ferdinand Lenaert, Jan Baptiste Jacobs, P.J. de Waha, Jacques Wouters de

Het uitzicht van het landhuis van Aalst in de 18de eeuw. Het huidige stadhuis van Aalst. (Bron Wikipedia)

Dalme, Jacques Christiaan Van Langenhove.

Opmerkelijk is dat de initiatiefnemer Bernard De Potter van Aalst onder het eerste reglement uit 1764 zijn handtekening zette met de toevoeging *vénérable (Achtbare Meester) de la discrète impériale d'Alost*. Tijdens deze bijeenkomst werd dit reglement, bestaande uit 33 artikelen, goedgekeurd en aanvaardde de vergadering drie leerling-vrijmetselaars, allen uit Geraardsbergen: Judocus Meert, Gillis De Backer en Antonius Van Santen¹⁰.

Tegelijkertijd startte de secretaris van de nieuwe werkplaats met een *livre d'architecture*. Dit unieke register in het Frans bevat de schetsen van de vergaderingen van 24 september 1764 tot en met

23 november 1779. Het verslagboek is, samen met de bewaarde briefwisseling en de boekhouding, de eersterangsbron waaruit geput wordt voor de geschiedenis van deze werkplaats¹¹.

De stichting van de loge te Aalst gebeurde door zowel Aalsterse als Gentse broeders. De Gentenaars hebben de eerste vijf zittingen geleid. Het lijkt erop dat *La Discrète Impériale et Royale* de bedoeling had vanuit Gent te Aalst een dochterloge te stichten met grotendeels identieke naam en dat bij de eerste zittingen nog niets geregeld was. Alle broeders van de Gentse loge (Royale) waren immers tegelijkertijd ook lid van de werkplaats te Aalst (Impériale) en omgekeerd. Er was dus een *groep vrijmetselaars* actief.

9. HVI - Goethals bleef Voorzittend Meester tot mei 1765.

10. CVC - Antonius Van Santen was papierfabrikant in Geraardsbergen, zie: J. DE RO, *Monumenten van papieren karton. De moderne geschiedenis van Geraardsbergen op maat van papiermakers, drukkers en fotografen*, Geraardsbergen, 2012, p. 15-18.

Het wapenschild van Het Land van Aalst met centraal de 'Keijzerleijcke Steden' Aalst en Geraardsbergen.

Een groep die blijkbaar niet voldoende leden telde om zowel te Gent als te Aalst afzonderlijk te werken. Het schetsboek bevat echter geen verwijzingen – of notities van – vergaderingen te Gent.

In de realiteit bleven het in feite 2 afzonderlijke loges. De patentaanvraag in Londen van de loge *La Discrète Impériale* te Aalst had slechts betrekking op één aanvraag tot erkenning en maar één vergaderplaats namelijk te Aalst. Het was dan ook de werkplaats te Aalst die door de Grootloge te Londen werd erkend op 5 juni 1765 en Bernard De Potter werd door de door Londen gevollmachtigde Thomas Chambers Cecil uiteindelijk benoemd als Voorzittend Meester. Het bericht dat de Aalsterse loge een patent had gekregen kwam te Gent aan als een donderslag bij heldere hemel. Voor de Gentse loge was er niets! Zij die het primaatschap in Vlaanderen

ambieerden kregen zelfs geen eenvoudig patent¹²

Guy Schrans¹³ schrijft in 1997 zonder kennis van het in 2006 ontdekte archief:

“De Gentse loge legde er de nadruk op dat zij als ‘loge-mère des Flandres’ wenste te worden erkend, met het alleenrecht om in het graafschap Vlaanderen andere loges op te richten. Hierbij moet worden gepreciseerd dat de Provinciale Grootloge, onder Grootmeester markies François Bonaventure du Mont de Gages (1739-1787), slechts in 1770 werd opgericht, zodat het Gentse verzoek niet onredelijk was. Toch werd daarop niet ingegaan door de Engelse Grootloge. Op 5 juni 1765 verleende zij een gewone constitutiebrief aan La Discrète Impériale te Aalst, en helemaal niets aan de moederloge te Gent! Men weet niet waarom Londen niet is ingegaan op het verzoek van de Gentse loge. Waarschijnlijk vond men het graafschap Vlaanderen (thans grosso modo Oost-

en West-Vlaanderen) onvoldoende uitgestrekt voor een Provinciale Grootloge. Deze stand van zaken gaf natuurlijk aanleiding tot spanningen tussen de Gentse loge (zonder constitutiebrief) en haar Aalsterse dochterloge (met constitutiebrief).”

De Gentse vereniging bestond in elk geval nog tot in maart 1767 toen 10 leden samen een bezoek brachten aan de erkende Aalsterse loge. Vermoedelijk verdween de Gentse loge *La Discrète Impériale et Royale* omstreeks deze tijd. Zonder Aalsterse leden was de werking niet houdbaar gebleken. Een aantal leden van de Gentse loge stapte over naar de loge *La Bienfaisante* te Gent.

De naam van loge¹⁴

De voertaal van de loge was het Frans. De werkplaats kreeg als benaming *La Discrète Impériale*. De discretie staat voor één van de vier kwaliteiten van de vrijmetselaar. In een publicatie uit 1772 wordt als Nederlandstalige benaming vermeld de *Keyzerlyke Voorzichtigheid te Aelst*.

In de middeleeuwen behoorde het leengebied van de Vlaamse graven tussen de Schelde en de Dender tot het Duitse keizerrijk – *Keizerlijk Vlaanderen (La Flandre Impériale)*, in tegenstelling tot de overige leengebieden van de graaf van Vlaanderen die onder de Franse koning ressorteerden (vandaar *La Discrète Royale* voor de werking van de Gentse loge te Gent en *La Discrète Impériale* voor de werking van deze loge te Aalst).

11. CVC - de werkplaats is volgens het taalgebruik van de loge de vergaderplaats. Binnen deze werkplaats spreekt men van de tempel, d.i. de van de profane wereld afgesloten ruimte waarin de vrijmetselaars arbeiden.
12. CVC - Men moet zich daarbij voorstellen dat de Achtebare Meester Adrien Goethals, schepen van de Keure van de stad Gent en eerste opziener Jozef Pieter van Volden, schepen van Gedele van de stad Gent, de op één na (de Burgemeester) machtigste politieke leiders waren van de stad Gent (en bij uitbreiding van gans Vlaanderen) en dat zij de patentaflevering aan een loge uit een klein provinciestadje als Aalst, terwijl een Gentse loge op zijn honger bleef, als een persoonlijk affront beschouwden.
13. G. SCHRANS, *Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIde eeuw*, Liberaal Archief Gent 1997, p. 27.
14. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 15.

De nieuwe start¹⁵

In uitvoering van het Londense patent en zijn benoeming opende Bernard De Potter als Achtbare Meester op woensdag 25 september 1765 de zitting. De logeleden vernieuwden met ceremoniële plichtplegingen de loge en pasten de ledenlijst aan. Binnen de vergadering werd door hem een commissie¹⁶ samengesteld met de volgende hiërarchische functies:

- *Achtbare Meester*: Bernard De Potter, hoogbaljuw van het Land van Zottegem, te Aalst

- *Eerste opziener en schatbewaarder*:

Jean Baptiste Pijl de Bracle, burgemeester van Geraardsbergen, te Geraardsbergen

- *Tweede opziener*: Josse Meert, griffier-pensionaris van Geraardsbergen

- *Secretaris*: Ferdinand Lenaert, pensionaris van het Hoofdcollege van het Land van Aalst

- *Redenaar*: J. Wouters, ridder, schepen van Aalst

- *Fiscaal (keurmeester)*: J. Van Langenhove, jonkheer

- *Ceremoniemeester*: G. De Backer, poortbaljuw van de stad en district Geraardsbergen

- *Architect*: Daniël Meert, eerste schepen van Geraardsbergen

- *Terrible*: F. Lammens, handelaar te Gent

Verder waren er nog zeven andere leden:

- Maximilien Pyl du Faijt, burgemeester van Aalst

- Vilain, belastingontvanger-generaal van het Land van Aalst

- Bara, kanunnik te Nederboelare

- Ignace Crombien, jonkheer te Menen

- F. de Clippele, belastingontvanger van het Land van Aalst, district Geraardsbergen

- Van Santen te Geraardsbergen

- Thienpont, griffier van Scheldewindeke

Eén van de andere stichtende leden, P.J. de Waha, werd niet meer vermeld als logelid, omdat ook hij aanleunde bij de Gentse loge *La Discrète Impériale et Royale*. Het verslag van de handelingen en van de samenstelling van de nieuwe commissie werd op 18 oktober 1765 doorgestuurd naar Thomas Chambers Cecil, de vertegenwoordiger van de Grootloge te Londen.

De moederloge te Londen en de Provinciale Grootloge voor de Oostenrijkse Nederlanden¹⁷

In Londen was De Vignoles door grootmeester Somerset, hertog van Beaufort, aangesteld om de communicatie met de buitenlandse loges te onderhouden omdat hij meerdere talen kende. De werkplaats te Aalst werd op 5 juni 1765 als eerste uit de Lage Landen ingeschreven in de Engelse Grootloge te Londen onder het nummer 341.

Op 26 maart 1770 werd de supervisie van Londen overgenomen door de Provinciale Grootloge van de Oostenrijkse Nederlanden onder leiding van François Bonaventure Joseph Dumont, markies de Gages die door Londen meteen werd aangesteld als Provinciaal Grootmeester. De Aalsterse werkplaats werd er als eerste ingeschreven.

De leden¹⁸

Te Aalst en vrij algemeen in de Oostenrijkse Nederlanden was het katholiek geloof een voorwaarde om te kunnen toetreden tot de loge. Dat kwam ook regelmatig tot uiting in hun daden. Ze lieten missen opdragen voor de overleden leden,

ze liepen mee in de processie, en ze werden, toen dit nog mogelijk was, begraven in de kerk.

Verplicht was verder: *“De mannen die als Leden van een Loge toegelaten worden moeten goede en oprechte mannen zijn, vrij geboren en van rijpe en verstandige leeftijd en van goede faam”*. Kandidaat nieuwe leden stelde men eerst voor aan de Voorzittend Meester in bijzijn van het lid dat het peterschap aanvaardde. De peter moest de kandidaat vooraf inlichten van de kostprijs van het lidmaatschap en stond hiervoor borg. De opname van nieuwe leden vereiste unanimité van alle leden.

Lid worden van de Aalsterse loge kon men op twee manieren: door aanvaarding en door inwijding. Dus kon iemand ook als lid aanvaard worden indien hij al elders was ingewijd. Hij betaalde bij zijn aanvaarding één dukaat met een waarde van 119 stuivers courant of 1.011,5 €. Over de leeftijd bij de intrede is de vaststelling dat de jongste broeder bij de inwijding 22 jaar is, de oudste 39 jaar en de doorsnee inwijdeling 26 jaar.

De herkomst en het beroep van de Aalsterse stichtende leden¹⁹

De stichting van de werkplaats te Aalst gebeurde zo goed als exclusief met leden van het bestuurscollege van de Twee Steden en van het Land van Aalst. Het was een loge van stedelijke magistraten, met familiale banden en met een hoog aantal juristen. Over heel de periode 1764-1786 worden 35 leden geteld.

De indeling naar stand was als volgt:

- *Adel*: 13 (37%) waarvan 3 behoorde tot de oude adel

- *Geestelijkheid*: 1

- *Militairen*: 1

15. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 26.

16. CVC - Bedoeld wordt de *commissie van officieren-dignitarissen*, die het dagelijks bestuur van de loge waarneemt. Voorzitter van de loge is de *Achtbare Meester*, eerste ondervoorzitter is de *eerste opziener*; tweede ondervoorzitter is de *tweede opziener*. De rest van het dagelijks bestuur heeft geen hiërarchische structuur; de *redenaar* wordt het geweten van de loge genoemd.

17. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 39.

18. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 41.

19. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 50.

JUDOCUS ADRIANUS MEERT

Griffier-pensionaris van de stad Geraardsbergen, vrijmetselaar²¹ en lid van de kruisboogschuttersgilde te Geraardsbergen

Judocus Adrianus Meert werd te Geraardsbergen gedoopt op 14 februari 1734 als zoon van Joannes Baptista en van Juliana Van Den Herreweghe. Hij overleed te Geraardsbergen op 28 februari 1792 en werd er begraven op 1 maart 1792. Hij was de broer van Daniël Meert. Judocus Adrianus huwde te Geraardsbergen op 16 juli 1768 met zijn nicht Maria Jacoba Van Den Herreweghe die te Geraardsbergen als weduwe overleed op 28 augustus 1792 en op 30 augustus 1792 in bijzijn van de notabelen van Geraardsbergen werd begraven. De pastoor noemde hem bij de registratie van de dopen "consultissimus dominus" en zijn vrouw "domicella".

Ze verwekten de volgende kinderen die allen te Geraardsbergen werden gedoopt:

Maria Joanna Gislana gedoopt op 25 juli 1769.

Joanna Paula Gislana gedoopt op 24 mei 1771 en ongehuwd overleden op 23 maart 1788.

Joannes Baptista Judocus Gislenus gedoopt op 12 mei 1773.

Theresia Philippina Gislana geboren op 28 januari 1779 en gedoopt op 29 januari 1779.

Anna Maria Carolina geboren op 22 juni 1780 en gedoopt op 23 juni 1780.

Isabella Joanna Gislana geboren en gedoopt op 13 oktober 1782.

Coleta Theresia Gislana geboren op 17 oktober 1787 en gedoopt op 18 oktober 1787.

Maria Jacoba Gislana geboren op 15 juni 1790 en gedoopt op 16 juni 1790.

Inschrijving en handtekening van Judocus Adrianus Meert op 2 september 1751 in het Boeck der Incomelinghen van de Kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen op p. 102 (J/32 nr. 09). Hij werd op 01.05.1788 met éénparigheid van stemmen verkozen tot 'Connestabel van desen Ghilde'

Hij werd ingeschreven aan de universiteit te Leuven in het academiejaar 1751-1752. Hij studeerde rechten en werd licentiaat in burgerlijk en kerkelijk recht (J.U.L.). Judocus Adrianus werd griffier-pensionaris van de stad Geraardsbergen en woonde te Geraardsbergen.

Hij was stichtend lid van de vrijmetselaarsloge *La Discreète Impériale* te Aalst op 24 september 1764.

Hij werd aangesteld als tweede opziener en behaalde de graad van uitverkoren meester (*maître élu*).

Tussen 1764 en 1773 nam hij deel aan 18 zittingen van de loge.

Na 1773 nam hij wegens te drukke beroepswerkzaamheden aan geen enkele zitting meer deel. In de zitting van 7 november 1776 werd zijn ontslag aanvaard als tweede opziener, ontslag dat hij per brief aanvroeg, en de leden verkozen Jan Tack tot zijn opvolger. Zijn ontslag motiveerde hij als volgt:

"Comme il maintenant quelques fois arrivé que des affaires imprévues m'empêchent de venir à la loge, c'est qui dans la suite peut encore arriver, et que par ma place de S.S. doit être chaque fois remplie par un autre, c'est qui cause irrégularité, je vous

Handtekening van Judocus Adrianus Meert onder het eerste reglement van de loge te Aalst (1764)

prie de procéder à l'élection d'un nouveau S.S. qui ayant plus de loisir que moi et n'étant pas dans le cas d'être arrêté par des affaires imprévues, pourra plus exactement fréquenter la loge et faire son devoir".

Joos Adriaan Meert had als griffier van Geraardsbergen in 1761 een geschil met zijn latere logebroeder Pieter Anthon De Clippele, belastingontvanger van het Land van Aalst, district Geraardsbergen, over de uitbetaling van wedden. De zaak werd beslecht voor het Hoofdcollege van het Land van Aalst.

Op 24 september 1764 trad hij toe tot de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen (p. 102, J/32 nr. 09)

20. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 258.

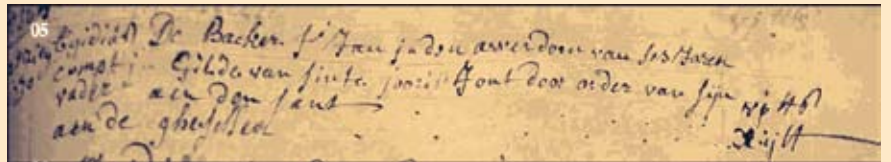
EGIDIUS (GILLIS) ADRIANUS BENEDICTUS DE BACKER

Advocaat, poortbaljuw van de stad en het district Geraardsbergen, griffier-pensionaris van de stad Geraardsbergen, vrijmetseelaar²² en lid van de kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen

Egidius (Gillis) Adrianus Benedictus De Backer werd te Geraardsbergen gedoopt op 12 januari 1725 als zoon van Joannes De Backer en van Joanna Catharina Van Der Haeghen dochter van Egidius.

Hij huwde op 10 december 1757 met vrijstelling van afroepingen en in besloten tijd met vrouwe Catharina Francisca Bernaert. In de huwelijksakte en de doopakte noemt de pastoor hem "*consultissimus dominus*", een stereotiepe titel voor een jurist/rechtsgeleerde. Zijn vader was in de jaren 1733-1734, 1736-1737, 1745, 1747-1750 schepenen van de stad Geraardsbergen.

Hij studeerde aan de Leuvense universiteit en is er ingeschre-

Inschrijving van Egidius De Backer op 12 juli 1730 "in den awerdom van zes jaren" in het Boeck der Incomelinghen van de Kruisboogschuttersgilde van Sint-Joris te Geraardsbergen op p. 054 (E/03 nr. 05)

Handtekening van Gillis De Backer onder het eerste reglement van de loge te Aalst (1764)

ven als student in de periode februari-augustus 1746. Hij haalde diploma's in kerkelijk en burgerlijk recht (J.U.L. -Juris Utriusque Licentiatius- Licentiaat in beide rechten).

Gillis (Egidius) De Backer was advocaat, poortbaljuw van de stad en het district Geraardsbergen en nadien griffier-pensionaris van de stad Geraardsbergen.

Hij was één van de twee voogden van de minderjarige Charles Fran-

cois de Cassina, Baron van Boelare (meerderjarig werd men toen op 25 jaar). Daarna bleef hij zaakwaarnemer van de familie Cassina.

Als leerling-vrijmetselaar werd ingewijd bij de oprichting van de loge *La Discrète Impériale* op 24 september 1764, gezelschap op 21 november 1764, meesterverheffing 14 maart 1765 en uitverkoren meester "*maître élu*" op 31 juli 1771. Hij bekleedde er de functies van ceremoniemeester en architect. Tussen 1764 en 1786 (opheffing van de loges door Jozef II) nam hij deel aan 16 zittingen van de loge.

Hij werd ingeschreven in het *Boeck der Incomelinghen* door zijn vader op 12 juli 1730 "in den awerdom van zes jaren".

- *Burgers*: 20 waaronder 16 magistraten en gerechtsofficieren, 2 handelaars, één rentenier, één stalhouder

Naar opleiding waren er 21 juristen (60%) waarvan 5 behoorden tot de adel. Het waren meestal magistraten en politieofficieren.

De aanwezigheid op de kolommen van de zitting²¹

Bij iedere vergadering werden de namen van de aanwezige (en aanvankelijk ook de afwezige) logebroeders vermeld. De gemiddelde aanwezigheid schommelde tussen de 7 en de 18 leden.

In de loop van de jaren 1764 tot 1779

vergaderde de loge volgens het schetsboek 40 keer.

1764: 2 vergaderingen (24 september, 21 november)

1765: 5 (21 januari, 14 maart, 8 mei, 28 juli en 25 september)

1766: 5 (28 januari, 22 juli, 30 september en 23 november), 7 mei, enkel in de rekening vermeld.

1767: 1 (25 maart)

1768: 3 (20 maart: twee zittingen op één dag, 4 mei)

1769: 3 (19 februari en 27 november), 31 mei, enkel in de rekening vermeld.

1770: 2 (15 mei en 6 december)

1771: 5 (2 juni, 31 juli, 22 augustus, 10 oktober en 27 november)

1772: 7 (8 mei, 19 mei, 29 mei, 31

mei (provinciale vergadering), 1 juni, 18 november en 19 november)

1773: 1 (28 oktober)

1774: geen

1775: 4 (4 april, 27, 28 mei en 3 juni)

1776: 1 (7 november)

1779: 1 (23 november)

De dienende broeders²³

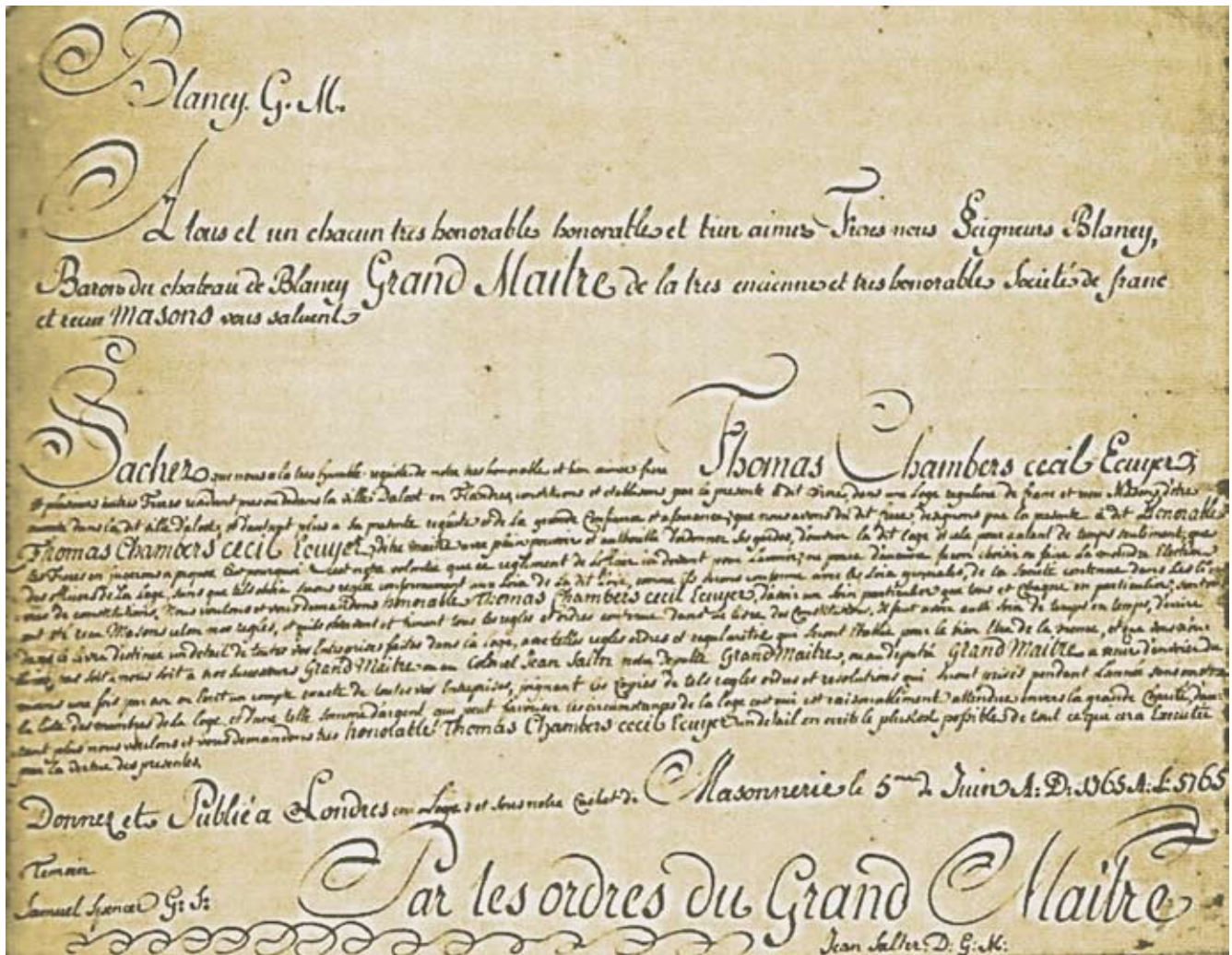
Het reglement van de Aalsterse werkplaats gaf volgende bepalingen ter zake:

- de dienende broeders dragen de uitnodigingen voor de zittingen rond
- ze eten samen aan een kleinere tafel in de werkplaats nadat de grote tafel is bediend. Ze krijgen eveneens zoals de logeleden ieder een fles witte wijn

21. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 57.

22. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 195.

23. H. VAN ISTERDAEL, o.c., p. 54.

Het Londens patent voor de loge te Aalst (Archief La Discrete Impériale nr. 220)

- de oudst-dienende broeder krijgt voor zijn werk drie schellingen (180 €) die hem uit de kas worden betaald.

Te Aalst zijn de dienende broeders ofwel huisbewaarder van het Landhuis van het Land van Aalst (Ferrin, Le Clerc), ofwel in dienst van één van de leden van de werkplaats van Aalst (Hennequart, Rans, Rosier, Van Lerberghe). Hun meesters moesten voor hen instaan en waren verantwoordelijk voor hun knechten. De Gedeputeerden van de Twee Steden en het Land van Aalst die buiten Aalst woonden beschikten in het Landhuis te Aalst over een kamer. Ze hadden een knecht in dienst die in het Landhuis over een kamer in de buurt van zijn meester verbleef.

(Wordt vervolgd)

Christ VAN CAUWENBERGE (CVC)
 vancauwenbergechrist@gmail.com

De 16 dienende broeders van de vrijmetselaarsloge La Discrete Impériale (1764-1786) te Aalst met hun functie in de werkplaats				
Nr	Intrede	Naam	Afkomstig van - gerelateerd aan	Functie
01	24.09.1764	Josephus Ferrin (Ferin)	huisbewaarder Landhuis Land van Aalst	Ingewijd als leerling
02	24.09.1764	Jacques Burny (Burnij, Burnet)	woont te Aalst	Ingewijd als leerling
03	21.01.1765	Jean Rans	geboren te Brakel – woont te Geraardsbergen	Ingewijd als leerling
04	21.01.1765	Jean Vox (Fox)	geboren in Gelderland	loonsverh. tot gezel
05	25.03.1767	Etienne Hennequart	kamerdienaar v. Louis Benoit de Cassina	Ingewijd als leerling
06	25.03.1767	Jacques Ferrin	geboortig van rond de Condé	Ingewijd als leerling
07	20.03.1768	Jacques Simon	geboortig van de Condroz Namen	Ingewijd als leerling
08	20.03.1768	Jean Van Leirberghe	geboortig van Vick	Ingewijd als leerling
09	1770-1783	Brunay (Brunij, Bruni, Burnij)	afkomstig van Fleurus	loonsverh. tot meester
10	19.05.1772	Pieter Le Clerc	huisbewaarder v. h. Landhuis na Ferrin	Ingewijd als leerling
11	19.05.1772	Van Lerberghe	knecht van Crombeek te Terbeke	Ingewijd als leerling
12	29.05.1772	François Rosier	knecht van burgemeester Pijl de Braclé	Intrede als gezel
13	28.10.1773	Jean Baptiste Berlenger	kamerdienaar van Charles Fr. Cassina	Ingewijd als leerling
14	04.04.1775	Jean François Buck	afkomstig van Limoux – knecht v. Colins	Ingewijd als leerling
15	1786	(Petrus) Cuvelier uit Aalst	komt voor op de ledenlijst van 1786	Ingewijd als leerling
16	1786	Cambier	komt voor op de ledenlijst van 1786	Ingewijd als leerling